

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ПИЛИПЕНКО ОКСАНА ЮРІЇВНА

УДК 351.74(477)(075.8)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НОТАРІАТУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Закладі вищої освіти
«Міжнародний університет бізнесу і права».

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор
Головка Катерина Володимирівна,
Видавництво «Юридика»,
директор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Тильчик В'ячеслав В'ячеславович,
Київський університет інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»,
проректор із наукової роботи;

доктор юридичних наук, професор
Миронюк Роман Вікторович,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності.

Захист відбудеться «21» червня 2024 року о «13⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися в національній бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий «21» травня 2024 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.П. Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нотаріат є важливою сферою суспільного життя, завдяки функціонуванню якої забезпечується виконання соціальної функції, посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення, надання юридичної вірогідності іншим нотаріальним діям. Нотаріат прийнято вважати й інститутом превентивного правосуддя, органом безспірної цивільної юрисдикції.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну всі сфери суспільного життя стикнулись з новими викликами та загрозами та змушені були адаптуватись до функціонування в нових реаліях. Не стала винятком і сфера нотаріату.

Зважаючи на специфіку та важливість нотаріальної діяльності, в Україні було прийнято низку змін до чинних нормативно-правових актів, якими врегульовано особливості нотаріальних та реєстраційних дій в умовах воєнного стану, що потребує проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів серед населення про внесені зміни до законодавства.

Водночас щоденно продовжують з'являтися нові питання, які потребують нагального вирішення. Наразі у світі немає єдиної універсальної методики рекомендацій для країн та їх органів, в яких іде війна, як продовжувати функціонувати в таких умовах, як швидко побороти всі виклики. Як кожна держава має власну правову систему, організаційну структуру, так і будь-яка війна є різною. Зазначене вимагає від держави в особі компетентних органів не тільки формування оновленої державної політики у сфері нотаріату, а й належного механізму її реалізації з ефективним адміністративно-правовим забезпеченням, здатним адаптуватись та функціонувати в умовах воєнного стану.

Під час повномасштабного вторгнення зазнали обмежень окремі права людини, часто вчиняються злочинні дії, спрямовані на заволодіння чужим майном. На окремих територіях (окупованих) тимчасово втрачається державний контроль, зазнають руйнування нотаріальні контори, архіви. Подекуди спостерігається ускладнений доступ громадян, які проживають у регіонах з невеликою щільністю населення, до отримання якісних та доступних нотаріальних дій. З огляду на це держава повинна передбачувати можливі зловживання і порушення національного законодавства та негативні наслідки, які можуть виникати, розробляючи превентивні заходи або запобігаючи протиправним діям.

Важливим аспектом в умовах триваючого воєнного стану залишається й актуалізація процесів діджиталізації у сфері нотаріату із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, покликаних спростити вчинення реєстраційних та нотаріальних дій, забезпечити збереження архіву та унеможливити несанкціонований доступ до документів чи реєстрів, або дій, покликаних на їх знищення.

Окремого значення набуває підготовка сфери нотаріату до адаптації та уніфікації до стандартів Європейського Союзу.

Таким чином, теоретична та практична значимість вибраної теми, її недостатня розробленість та актуальність зумовили необхідність та важливість наукового обґрунтування та внесення науково аргументованих пропозицій та рекомендацій щодо подальшого вдосконалення національного законодавства, що стосується адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці провідних учених, серед яких: О. Амосова, О. Андрійко, І. Аршава, В. Бакуменко, О. Биркович, Ю. Битяк, К. Білько, З. Варналій, М. Віхляєв, К. Гарбуз, К. Головка, І. Голосніченко, Я. Греца, Л. Данюк, Н. Денисяк, Л. Дорофеева, З. Журавльова, О. Золотухіна, В. Зьолка, Т. Карабін, О. Кілієвич, В. Копча, В. Косович, В. Купрій, Я. Лазур, М. Латинін, М. Логунова, В. Мамонова, Р. Миронюк, О. Нелін, О. Палієнко, Т. Попович, В. Ребкало, Є. Романенко, В. Романов, О. Рудік, Н. Савицька, М. Савчин, М. Сідак, В. Тертичка, В. Тильчик, В. Тищенко, Р. Усенко, К. Чижмарь, О. Ярмиш та ін.

Водночас з урахуванням триваючої дії воєнного стану та незважаючи на значну кількість новоприйнятих нормативних актів та наукових праць, які присвячено дослідженням сфери нотаріату у воєнний період, перед державою продовжують поставати нові колізійні та проблемні питання, які потребують нагального вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу виконано в Закладі вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» в межах планів науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, кримінального права і процесу. Тема дослідження відповідає основним положенням Стратегії реформування системи державної служби в Україні; Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад; Концепції формування та розвитку вищого корпусу державної служби, а також Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки. Тема дисертації відповідає перспективним напрямкам кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затвердженим рішенням Президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 року № 86/11.

Мета дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу наукових, нормативних та емпіричних джерел дослідити адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Для досягнення вказаної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні задачі:

– висвітлити стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

- визначити поняття, завдання, функції державної політики у сфері нотаріату;
- охарактеризувати правове регулювання державної політики у сфері нотаріату;
- окреслити суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- систематизувати принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- охарактеризувати інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- визначити процедури забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;
- окреслити стан впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату;
- з'ясувати роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Достовірність результатів дослідження забезпечено завдяки використанню сукупності філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, які використовуються в адміністративно-правових дослідженнях. В основі методологічної конструкції дисертаційної роботи лежить системний аналіз, завдяки якому визначено напрями дослідження адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. Діалектичний метод дозволив встановити правове регулювання державної політики у сфері нотаріату та вплив на його стан дії правового режиму воєнного стану (підрозділ 1.3, розділ 3). За допомогою логіко-системного методу сформульовано й поглиблено понятійний апарат, який використано в дисертації (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). За допомогою формально-догматичного методу здійснено змістовний аналіз норм чинного законодавства, що закріплюють роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату (підрозділ 3.2); окреслено напрями оптимізації законодавства, що регулює механізм забезпечення державної політики у сфері нотаріату (розділ 2). Формально-логічний метод використано для аналізу змістових складників механізму державної політики у сфері нотаріату (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Структурно-функціональний метод допоміг проаналізувати розвиток та стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату (підрозділ 1.1). Для з'ясування сутності, виокремлення принципів адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері

нотаріату на сучасному етапі застосовано прийоми логічного методу (підрозділ 2.2). Застосування методів аналізу, моделювання і синтезу дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яким визначено адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, а також міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності суб'єктів, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері нотаріату, нотаріусів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній адміністративно-правовій науці цілісним комплексним дослідженням адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату в умовах воєнного стану» як сукупність дій, державно-управлінських та безпекових заходів, прийнятих актів законодавства, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у сфері нотаріату в умовах воєнного стану, реагування на сучасні виклики та загрози;

– визначено основні складники механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату у вигляді: а) суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; б) принципів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; в) інструментів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; г) процедур забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– проведено порівняльний аналіз правового регулювання, завдань, функцій державної політики у сфері нотаріату в довоєнний період та в умовах дії воєнного стану;

удосконалено:

– положення щодо юридичних інструментів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– понятійний апарат, зокрема визначення понять: «завдання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану», «функції державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану»; «правове регулювання державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану», «інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату», «процедури забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату», «інформаційно-комунікаційні технології у сфері нотаріату», «гарантії діяльності нотаріату в умовах воєнного стану», зокрема визначення поняття «принципи забезпечення

реалізації державної політики у сфері нотаріату» як основоположні засади функціонування суб'єктів, яким надано повноваження щодо впорядкування суспільних відносин, пов'язаних з нотаріатом;

– теоретичні підходи до процедурного забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до виокремлення специфікації актів індивідуальної дії як інструменту забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату;

– теоретичні підходи до векторів державної політики у сфері нотаріату, які повинні: включати інноваційні рішення (в тому числі щодо переходу до єдиного нотаріату шляхом закріплення єдиного статусу нотаріуса за досвідом провідних європейських країн); базуватись на впровадженні електронного нотаріального документообігу; включати комплекс заходів, спрямованих на уніфіковане, зрозуміле та швидке здійснення нотаріальних та реєстраційних дій; сприяти розвитку нотаріату та пришвидшувати перехід України до цифрової держави; забезпечувати безперешкодний доступ до отримання якісних та доступних нотаріальних дій (у тому числі у регіонах з невеликою щільністю населення); забезпечувати соціальну функцію (зокрема, доступність базових нотаріальних дій для ВПО та соціально незахищених верств населення);

– аргументацій щодо необхідності проведення цифровізації нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану та у зв'язку зі вступом України до ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальших наукових досліджень проблемних питань адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– *правотворчості* – для підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яким урегульовано питання адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– *правозастосовній діяльності* – з метою удосконалення питання адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Нотаріат», у підготовці підрозділів підручників та навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей і наукових повідомлень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на двох науково-практичних конференціях: «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 4 наукових статтях, з них 3 статті опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 2 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, у тому числі основного тексту – 155 сторінок. Список використаних джерел налічує 164 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; наведено відомості про апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату» складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Стан наукової думки щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату»** проаналізовано доктрину права, у межах якої досліджено окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату. Виокремлено основні напрями наукових досліджень вибраної тематики залежно від предмета дослідження. Окремо досліджено вектор наукових досліджень та трансформаційних процесів у цій сфері в умовах воєнного стану, внаслідок чого визначено його характерні ознаки.

Констатовано, що під час дії воєнного стану здебільшого наукові дослідження стосувались: особливостей вчинення реєстраційних та нотаріальних дій в умовах воєнного стану; обговорення та аналізу прийнятих актів законодавства; функціонування реєстрів та ведення діловодства (особливо питань, що стосувались архіву); окремих аспектів нотаріальної діяльності на тимчасово окупованих територіях та ін.

Відзначено, що, незважаючи на те, що воєнний стан в Україні триває вже третій рік, з'являються нові виклики та загрози у сфері нотаріату та відповідно виникає потреба у їх подальших дослідженнях.

У **підрозділі 1.2 «Поняття, завдання, функції державної політики у сфері нотаріату»** досліджено наукові підходи до визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату». Відзначено, що трактування правової категорії «державна політика» в будь-якій сфері пов'язується із визначенням того, як держава через уповноважених суб'єктів та наявний інструментарій діє, щоб вирішити питання суспільного значення. Запропоновано державну політику у сфері нотаріату розуміти як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських

заходів, рішень і дій, порядок їх реалізації, що стосується суспільних відносин у сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення.

Обґрунтовано, що важливими особливостями формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату є: а) сфера нотаріату як об'єкт державного управлінсько-правового впливу; б) складний управлінський (політичний та адміністративний) апарат, який задіяний у забезпечувальному процесі державної політики.

Охарактеризовано завдання та функції державної політики у сфері нотаріату та їх трансформацію з огляду на воєнний стан.

У підрозділі 1.3 «Правове регулювання державної політики у сфері нотаріату» досліджено правову основу державної політики у сфері нотаріату.

Зазначено, що адміністративно-правове забезпечення загалом відображає вплив держави на окремі суспільні відносини за допомогою прийняття відповідних юридичних норм підзаконного характеру, що приймаються з урахуванням специфіки предметного впливу та методів, які вибрано для цього з метою забезпечення стабільного правопорядку, якісного впорядкування суспільних відносин, охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Проаналізовано основоположні норми правових актів національного та міжнародного характеру, які регулюють нотаріальну діяльність. Виокремлено систему нормативно-правових актів, прийнятих під час дії воєнного стану. Відзначено, що стан правового регулювання у сфері нотаріату в цей період характеризується стрімкою динамічністю прийнятих змін актів підзаконного характеру.

Звернено увагу на необхідність приведення підзаконних актів законодавства, прийнятих у сфері нотаріату під час воєнного стану, у відповідність до законів та запропоновано відповідні зміни. Як приклад наведено регламентування загального строку прийняття спадщини, визначеного в Цивільному кодексі України та зміненого постановою Кабінету Міністрів України, яка прийнята в період воєнного стану.

Акцентовано увагу на структуризації правового регулювання взаємодії суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Розділ 2 «Механізм забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату» окреслено інституційний складник механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. Суб'єкти, які мають повноваження у сфері нотаріату, мають слідувати правилам, що визначені суб'єктами забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату.

Акцентовано увагу на правовому положенні Міністерства юстиції України як основного суб'єкта забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. Виокремлено загальні ознаки, що притаманні Міністерству юстиції України як суб'єкту, що наділений владними повноваженнями та спеціальними ознаками, що характеризують його статус як суб'єкта, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері нотаріату. До загальних

ознак віднесено те, що: метою діяльності є забезпечення не приватного інтересу, а публічного інтересу (інтересів як держави, так і суспільства загалом, а не окремих громадян і соціальних груп); є носієм владних повноважень щодо здійснення впорядкування відповідних суспільних відносин, виконуючи публічні функції; діє на основі нормативно встановлених способів впливу: правових, політичних, економічних, соціальних через застосування методів правового регулювання, типу узгодження, переконання, стимулювання, примус тощо.

До особливих ознак, що характеризують роль Міністерства юстиції України в забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, віднесено: 1) застосування таких інструментів впливу для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату як прийняття нормативних актів підзаконного характеру, а також укладення адміністративних договорів у зазначеній сфері; 2) реалізацію повноважень щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату через відповідні підрозділи та спеціально утворені органи. Як приклад наведено діяльність Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції та роботу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату.

У **підрозділі 2.2 «Принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату»** проаналізовано основоположні засади, яким повинні слідувати суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Зазначено, що забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату здійснюється відповідно до принципів діяльності уповноважених суб'єктів, а саме: верховенства права, належного врядування, цифровізації діяльності, національної самоідентичності, професійності.

Професійність як принцип діяльності нотаріусів не є тотожним як принципу «дотримання професійної етики», так і принципу «належного врядування». У цьому значенні професійність відображає відношення нотаріуса до виконуваної ним роботи та перспектив її удосконалення.

У **підрозділі 2.3 «Інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату»** проаналізовано способи впорядкування суспільних відносин у сфері нотаріату. Вибрано комбінований підхід до структуризації інструментів забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату із врахуванням правового впливу на суспільні відносини у зазначеній сфері. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, що має юридичне значення, здійснюватиметься на підставі суб'єктного та предметного критеріїв через виокремлення: 1) інструментів, застосовуваних Кабінетом Міністрів України щодо встановлення засад забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; 2) інструментів, застосовуваних Міністерством юстиції України щодо політики у сфері нотаріату; 3) інструментів, застосовуваних Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату щодо набуття чи припинення статусу нотаріуса.

Акцентовано увагу на тому, що переважно інструментами забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату є прийняття рішень індивідуального характеру. Їх перелік у відкритому доступі міститься на сайті Міністерства юстиції України із зазначенням часового періоду. Нормативні акти підзаконного характеру, що спрямовані на забезпечення регулятивного впливу на діяльність нотаріусів, приймаються в основному Міністерством юстиції України, а прийняття актів індивідуального характеру – здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені також Міністерством юстиції України.

У підрозділі 2.4 «Процедури забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату» досліджено наявні процедури, що реалізуються під час створення нормальних умов для функціонування нотаріату.

Встановлено, що правові процедури, які застосовуються для забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату, є переважно адміністративно-правовими через суб'єктно-предметний критерій їх застосування. Кожна з процедур має формалізований та простий характер.

Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам у сфері забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату, та охарактеризовано кожен з них.

Розділ 3 «Напрями оновлення державної політики у сфері нотаріату» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Інформаційно-комунікаційні технології у сфері нотаріату» досліджено поточний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату. Зазначено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері нотаріату під час воєнного стану зазнало значних обмежень, що було першочергово зумовлено безпековими питаннями.

Досліджено міжнародний досвід щодо спрощення процедурних аспектів у нотаріальній діяльності та перехід на електронну форму реєстраційних та нотаріальних дій.

Обґрунтовано доцільність затвердження стратегії розвитку сфери нотаріату, в змісті якої слід передбачити етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів. Зазначене має на меті: зменшити паперовий документообіг та навантаження у разі вчинення нотаріальних дій; автоматизувати процеси у діяльності нотаріусів; пришвидшити та підвищити якість надання послуг; покращити інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами; підвищити рівень збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді.

У підрозділі 3.2 «Роль професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату» досліджено роль професійного самоврядування у формуванні державної політики у сфері нотаріату. Відзначено, що інституційно професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через: а) Нотаріальну палату України та б) її органи.

Визначено статус Нотаріальної палати України як недержавної неприбуткової організації, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Зазначено, що серед принципів роботи Нотаріальної палати України вагоме місце відведено професійному самоврядуванню, що діє на засадах законності, гласності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їхньої компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі у професійному самоврядуванні.

Обґрунтовано, що метою діяльності Нотаріальної палати України є: об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів; підвищення професійних стандартів; надання методичної допомоги нотаріусам; захист прав та інтересів нотаріусів (як професійних, так і соціальних); представництво професійних інтересів нотаріусів; прагнення до гідного сприйняття нотаріату, його ролі і місця в правовій системі держави; втілення та застосування фундаментальних принципів системи нотаріату латинського типу; захист інтересів фізичних і юридичних осіб у разі заподіяння їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса. Таким чином, можна говорити про те, що професійне самоврядування нотаріусів, з одного боку, ініціює оновлення державної політики, а з іншого – здійснює контроль за її виконанням.

Досліджено перспективи переходу повноважень у сфері нотаріату від Міністерства юстиції України до інституту професійного самоврядування нотаріусів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Здійснено дослідження стану та розвитку наукової думки за темою дисертації, в результаті чого встановлено відсутність комплексних робіт, присвячених безпосередньо проблематиці адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. Вибрано структурування методології проблематики адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану за предметним критерієм.

2. Обґрунтовано у разі визначення сфери нотаріату як об'єкта державного управлінсько-правового впливу необхідність виокремлення трьох основних складників державної політики у сфері нотаріату: 1) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: встановлення умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, прийняття нормативних актів підзаконного характеру у сфері нотаріату); 2) забезпечення

належного здійснення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: розробка порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійснення контролю за організацією нотаріату, проведення перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначення органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; встановлення правил професійної етики нотаріусів); 3) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності (включатиме напрями: визначення ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановлення переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановлення розмірів плати за їх надання державними нотаріусами).

3. Відзначено, що спрямування адміністративно-правового забезпечення на суспільні відносини, що стосуються формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, залежить від суб'єкта, що здійснює владно-розпорядчу діяльність у сфері нотаріату та форми зовнішнього закріплення застосованого ним юридичного регулятора. З'ясовано, що велика кількість внесених змін до актів законодавства під час дії воєнного стану у сфері нотаріату приймалась у формі підзаконних нормативно-правових актів та стосувалась питань: 1) роботи державних реєстрів в умовах воєнного стану; 2) формування переліку нотаріальних дій, які тимчасово не здійснюються; 3) визначення нотаріальних дій, вчинення яких забороняється; 4) визначення нотаріальних дій, у вчиненні яких нотаріус відмовляє або вчинення яких зупиняється (що пов'язано із приналежністю фізичних або юридичних осіб до країни-агресора); 5) перебігу строку для прийняття спадщини; 6) правил використання спеціальних бланків нотаріальних документів; 7) передачі деяких нотаріальних функцій командирам (начальникам) військових формувань; та ін.

4. Встановлено, що система суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату являє собою сукупність органів, яким на законодавчому рівні надано правомочності щодо створення належних умов для функціонування нотаріату в Україні. Систему таких органів формують як органи загальної компетенції, так і спеціальної. Виокремлено систему суб'єктів забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату: а) Кабінет Міністрів України; б) Міністерство юстиції України та його територіальні управління; в) Вища кваліфікаційна комісія нотаріату.

5. Виокремлено принципи забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату залежно від їх слідування уповноваженим суб'єктом. Змістове наповнення принципів політики у сфері нотаріату залежить від сукупності національно зумовлених факторів, але матиме єдине спрямування – функціонування ефективної системи нотаріату. Звернуто увагу на співвідношення «професійності» та «професійної етики» в діяльності нотаріусів.

Доведено, що якісно-змістовна характеристика принципів забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату пов'язана з внутрішніми чинниками існування управлінського апарату.

6. Обґрунтовано віднесення до інструментів забезпечення реалізації політики у сфері нотаріату: 1) прийняття нормативних актів; 2) прийняття адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів. Юридична приналежність вказаних інструментів наділяє їх ознаками безальтернативності слідування без акцентування уваги на черговість застосування. Виділення одного принципу забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату не позбавляє вимоги слідувати іншим принципам.

7. Зазначено, що межі процедурних відносин під час забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату сформовано із взаємопов'язаних, доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати на правовому рівні через діяльність органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта під час здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності у сфері нотаріату. Виокремлено ознаки, що притаманні процедурам у сфері забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату: 1) суб'єктна вимога; 2) перехід на цифровізаційну форму; 3) сприяння досягненню мети діяльності нотаріусів тощо.

8. Визначено цифровізацію нотаріальної діяльності як сукупність організаційно-правових та інформаційних заходів у сфері нотаріату, спрямованих на поступовий перехід до введення електронного нотаріального діловодства (в тому числі ведення книг обліку діяльності нотаріуса); зменшення документального навантаження під час вчинення нотаріальних дій; автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; передачу справ і ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Наголошено, що процес цифровізації нотаріальної діяльності має відбуватись послідовно і системно та спрямований першочергово на пришвидшення, доступність та підвищення якості надання послуг у сфері нотаріату, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

9. Обґрунтовано вагомість ролі професійного самоврядування нотаріусів у формуванні державної політики у сфері нотаріату, яка проявляється через: 1) контрольну функцію (зокрема, за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження); 2) представницьку функцію (зокрема, представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах); 3) правозахисну функцію (зокрема, щодо забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів); 4) експертну функцію (зокрема, щодо участі у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю); 5) освітню функцію (зокрема, забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників). Звернуто увагу на необхідність посилення участі інституту професійного самоврядування нотаріусів у період воєнного стану з метою реагування на поточні виклики та загрози.

10. Запропоновано прийняти нормативно-правові акти та внести зміни до низки актів законодавства, зокрема:

1) ст. 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228, доповнити окремим абзацом, виклавши його в такій редакції:

– «забезпечення формування та реалізація державної політики в сфері нотаріату»;

2) прийняти Закон України «Щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором»;

3) розробити законопроект про внесення змін до законів України, якими регламентовано порядок вчинення нотаріальних дій, або до їх розділів «Прикінцеві положення» з метою їх ієрархічної уніфікації з прийнятими під час воєнного стану змінами на рівні підзаконних нормативно-правових актів у частині врегулювання деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану. Зокрема, статтю 49 «Відмова у вчиненні нотаріальних дій» Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року № 3425-XII доповнити ще одним пунктом, розширивши підстави, за яких нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, виклавши його у такій редакції:

«у разі звернення за вчиненням нотаріальної дії громадянина Російської Федерації, юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства Російської Федерації, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин Російської Федерації або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації»;

– розробити та затвердити Стратегію розвитку сфери нотаріату до 2035 року, в змісті якої слід передбачити етапність впровадження в нотаріальну діяльність сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (цифровізацію нотаріальної діяльності, яка передбачає створення вебпорталу (зокрема, Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг), які б гарантували надійність захисту даних та інформації, перехід на електронні нотаріальне діловодство та архів, автоматизацію процесів у діяльності нотаріусів; покращення інформаційної взаємодії між державними інформаційними ресурсами; підвищення рівня збереження даних та документів шляхом ведення нотаріального архіву в електронному вигляді. Визначити у стратегії заходи, які передбачають вжиття низки заходів під час воєнного стану та післявоєнного періоду (в тому числі щодо відновлення роботи на територіях, які були звільнені);

– розробити положення про функціонування Електронного кабінету нотаріуса, Єдиного реєстру нотаріальних дій, Електронного нотаріального архіву, Електронного кабінету отримувача нотаріальних послуг.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Пилипенко О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). Р. 155–159. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.27>.
2. Пилипенко О.Ю. Суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 439–443. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.64>.
3. Пилипенко О.Ю. Інструменти забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34(73). № 6. С. 245–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/40>.
4. Пилипенко О.Ю. Процедури забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 592–594. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/136>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пилипенко О.Ю. Державна політика у сфері нотаріату: поняття та складові. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 268–270. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-72>.
2. Пилипенко О.Ю. Принципи забезпечення реалізації державної політики в сфері нотаріату. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 465–467. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-126>.

АНОТАЦІЇ

Пилипенко О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату в умовах воєнного стану. Проаналізовано доктрину права, у межах якої досліджувались окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення

формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату. Охарактеризовано наукові підходи до визначення поняття «державна політика у сфері нотаріату», виокремлено завдання та функції державної політики у сфері нотаріату. Окреслено систему нормативно-правових актів, прийнятих під час дії воєнного стану. Відзначено, що стан правового регулювання державної політики у сфері нотаріату в цей період характеризується стрімкою динамічністю прийнятих змін актів підзаконного характеру.

Відображено інституційний складник механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату. Досліджено статус та роль Міністерства юстиції України як основного суб'єкта забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Проаналізовано та систематизовано основоположні засади, яким повинні слідувати суб'єкти забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Вибрано комбінований підхід до структуризації інструментів забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату із врахуванням правового впливу на суспільні відносини у зазначеній сфері.

Відзначено, що адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нотаріату, що має юридичне значення, здійснюватиметься на підставі суб'єктного та предметного критерію через виокремлення: 1) інструментів, застосовуваних Кабінетом Міністрів України щодо встановлення засад забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату; 2) інструментів, застосовуваних Міністерством юстиції України щодо політики у сфері нотаріату; 3) інструментів, застосовуваних Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату щодо набуття чи припинення статусу нотаріуса.

Встановлено, що правові процедури, які застосовуються для забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату, є переважно адміністративно-правовими через суб'єктно-предметний критерій їх застосування. Кожна з процедур має формалізований та простий характер.

Варто сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яким визначено адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері нотаріату.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, воєнний стан, гарантії, державна політика, завдання, інструменти, інформаційно-комунікаційні технології, нотаріат, нотаріус, правове регулювання, принципи, професійне самоврядування нотаріусів, процедури, суб'єкти, функції.

Pylypenko O.Yu. Administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary under martial law. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary in the conditions of martial law. The doctrine of law was analyzed, within which certain aspects of administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notary were studied. Scientific approaches to the definition of the concept of “state policy in the field of notary” are characterized, the tasks and functions of state policy in the field of notary are singled out. The system of normative legal acts adopted during martial law is outlined. It was noted that the state of legal regulation of state policy in the field of notary in this period is characterized by the rapid dynamics of adopted changes to acts of a sub-legal nature.

The institutional component of the mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of notary is reflected. The status and role of the Ministry of Justice of Ukraine as the main subject of ensuring the implementation of state policy in the field of notary is studied.

The fundamental principles, which must be followed by subjects of ensuring the implementation of state policy in the field of notary, have been analyzed and systematized.

A combined approach to the structuring of tools for ensuring the formation and implementation of state policy in the field of notary is chosen, taking into account the legal impact on social relations in the specified field.

It was noted that administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of notarial services, which has legal significance, will be carried out on the basis of subject and subject criteria through the selection of: 1) tools used by the Cabinet of Ministers of Ukraine to establish the basis for ensuring the implementation of state policy in the field of notarial services ; 2) tools used by the Ministry of Justice of Ukraine regarding policy in the field of notary; 3) tools used by the Higher Qualification Commission of the Notary to acquire or terminate the status of a notary.

It was established that the legal procedures that are used to ensure the implementation of state policy in the field of notary are mainly administrative-legal due to the subject-subject criterion of their application. Each of the procedures has a formalized and simple character.

We have formulate proposals for improving the current legislation, which defines administrative and legal support for the implementation of state policy in the field of notary.

Key words: administrative and legal support, functions, guarantees, information and communication technologies, legal regulation, martial law, notary, principles, procedures, professional self-governance of notaries, state policy, subjects, tasks, tools.

Підписано до друку 20.05.2024. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1107.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.

